

Zde jedna osobní zkušenost: moje dcera na víceletém gymnáziu v Brně měla češtinářku, jinak velmi vzdělanou a kultivovanou paní, jež se rozhodla, že by sice teď měli probírat Remarquea, ale že ona sama má za to, že tento autor žádné vysoké literární hodnoty nepředstavuje, proto se jím zabývat nebudou. Ó běda, tříkrát běda, pomyslel jsem si. Sám si totiž vzpomínám, co pro mě tento autor ve věku 16–19 let znamenal, a také jsem si nemohl nevybavit, jak silnou stopu zanechal v našem orálním výzkumu. Je to pro tento věk dětí, dnes možná už od 14 let, jeden z nevhodnějších autorů, přesně takový, který je schopen převést na druhý břeh – k dospělé literatuře. Za pár let se za ním zavřou vody a už nikdy k nám nebude mluvit tak jako ve chvíli naší třetí čtenářské iniciace. Paní profesorka chtěla svým studentům, jistě vedena dobrými úmysly, předat ty nejvyšší hodnoty, čímž si na ně potřebovala ušetřit čas, takže omezila ty podle sebe sporné. Ale jaksi zapomněla vnímat čtenářsko-kulturní potřeby jejich věku.

Vědí učitelé, co čtou jejich žáci?

Smutný příběh – pedagogicky i z hlediska čtenářských životopisů. Možná by se i něco krátkodobě ztratilo, ale dlouhodobě určitě získalo. A ještě více by se získalo, kdyby učitelé vstoupili se studenty do nějaké interakce: zeptali se jich na jejich aktuální četbu, snažili se věnovat jednou za čas hodinu právě tomu, co studenti sami preferují. Výzkum polské Národní knihovny z roku 2017 (zčásti zaměřený na čtení učitelů polského jazyka a literatury) ukázal, že učitelům chybí kontakt se současnou literaturou, tedy s tím, co čtou jejich žáci. Dále z výzkumu vyplynulo, že pouze každý šestý učitel (v tomto případě téměř výlučně učitelka) projevil ochotu se se svými žáky bavit na téma nějakého současného bestselleru.

Ne, určitě zde nehlásáme hodnotový relativismus, a už vůbec ne nihilismus. Škola je instituce, jež má mít svůj vlastní étos, přičemž povinná či doporučená četba (kánon) jsou jeho důležitým stavivem. Otázka nestojí, zda do něj zařadit Harryho Pottera, Eragona či skandinávské detektivky. Otázka stojí, zda neotevřít přece jen větší prostor těm, kdo tyto knížky považují pro sebe – v jisté fázi svého zrání – za důležité. Tedy: učinit kánon, a ještě více výuku literatury inkluzivnější. Ne bezbřehou („čtete si, co se vám líbí“), ale ani ne neprostopnou („tohle jsou prověřené hodnoty, učí se od věků, musíte je znát i vy“). Možná to řečneme ještě i takto: nejde o to, vytvořit nějaký nový seznam povinné/doporučené četby nebo nějakou novou a teď už zcela zaručenou metodu, jak tento seznam prosazovat. Jde spíše o to, vytvořit podmínky k co nejlepšímu prosazení onoho čtvrtého modelu (vzájemnosti). Bez vědomí kánonu to nelze, stejně tak to však nelze bez zřetele k současnému čtenářství žáků a studentů. Co je platné si vnutit znalost kánonu ke zkoušce či maturitě, když to stejně pro většinu budou jen mrtvé faktografické položky bez nejmenší osobní potřeby je číst. Půjde jen o vynučenou poslušnost nebo loajalitu, o nic víc. Škola by asi neměla morálně ani esteticky sankcionovat takové jevy jako bestseller či žánrová literatura, ba ani komiks. Odtud zřejmě klíčová otázka, kterou vznášá polská socioložka literatury Lucyna Stetkiewiczová: „zda škola v dostatečné míře socializuje do role budoucího čtenáře“. Čili řečeno negativně: zda budoucí čtenářství spíše nezabíjí. Čím konkrétně? Příliš striktně vymezeným kánónem, nechotou otevřít se aktuální četbě žáků či studentů, necitlivostí vůči vývojové psychologii, trváním na faktech (vědomostech), přílišným akcentováním „vysoké“ literatury na úkor čtenářství (jeho rozvíjení), příliš autoritativním předáváním kulturního vzorce. A zejména tím, že v žácích a studentech vidí spíše modelové objekty výchovy než konkrétní jedince se zcela určitými kulturními i životními potřebami. A je tu i necitlivost genderová, na niž poukazují některé zahraniční výzkumy. Konkrétně jde o to, že školní čtenářství (kánon, povinná četba) se upíná primárně, ne-li výlučně ke krásné literatuře. Tím se favorizuje především ženský (díveč) čtenářský vzorec. Mužskému (chlapec-kému) by se v daleko větší míře vyšlo vstříc zařazením položek věcné literatury (životopisů, cestopisů atd.).

KNIŽNÍ TIP AKADEMIE

Rodina, škola, knihovna

Publikace **Jiřího Trávnička**, z níž přinášíme dnešní ukázkou, předkládá shrnutí zatím posledního statistického šetření na téma „naš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje“.

ně: zda budoucí čtenářství spíše nezabíjí. Čím konkrétně? Příliš striktně vymezeným kánónem, nechotou otevřít se aktuální četbě žáků či studentů, necitlivostí vůči vývojové psychologii, trváním na faktech (vědomostech), přílišným akcentováním „vysoké“ literatury na úkor čtenářství (jeho rozvíjení), příliš autoritativním předáváním kulturního vzorce. A zejména tím, že v žácích a studentech vidí spíše modelové objekty výchovy než konkrétní jedince se zcela určitými kulturními i životními potřebami. A je tu i necitlivost genderová, na niž poukazují některé zahraniční výzkumy. Konkrétně jde o to, že školní čtenářství (kánon, povinná četba) se upíná primárně, ne-li výlučně ke krásné literatuře. Tím se favorizuje především ženský (díveč) čtenářský vzorec. Mužskému (chlapec-kému) by se v daleko větší míře vyšlo vstříc zařazením položek věcné literatury (životopisů, cestopisů atd.).

Doporučení pro rodinu, školu, knihovnu a veřejnost

Naše kniha by nechtěla vyčerpávat svůj potenciál jen v datech a jejich interpretacích. I na žádost několika lidí z kruhů pe-

dagogických, kulturních i jiných se zde pokusíme celý nashromážděný kapitál noeticko-hermeneutický převést do několika doporučení. To vše na pozadí toho, co ukázal náš výzkum.

RODINA

– Vychovávat spíš příkladem a láskou než mentorováním a radami.

– Nemyslet si, že předčítání dětem v rodině je bonusem navíc – je nutným základem. Děti vybavuje pocitem přijetí, bezpečí; vytváří jejich „ekosystém“ představ a slov, z něhož budou čerpat dále. Tento „ekosystém“ jim umožňuje snadněji vstupovat do různých nových prostředí a navazovat kontakty s lidmi. Činí je sociabilnějšími.

– Snažit se dětem doma předčítat. U dětí, jimž se nepředčítalo, se postupně zvyšuje jejich handicap, z čehož plyne pozdější bariéra mezi rodinou a školou.

– Vytvářet obraz čtení jako něčeho samozřejmého. Přítomnost knih v rodině a obraz čtoucích rodičů je hodnotou samou o sobě.

– Zejména u mužů (otců) dbát na to, aby si jejich děti (zejména synové)

z domu neodnášely představu, že číst je jen „taková ženská zábava“.

– Myslet na knihu jako dárek – to je totiž nenápadný, ale velmi výrazný prvek čtenářské socializace.

– Nepodléhat představě o tom, že nejsme jako rodiče tak vzdělání. Vzdělanostní deficit rodičů (nižší formální vzdělání) není to nejpodstatnější; podstatnější je, jak se doma čtenářsky chováme (čtení, domácí knihovna, předčítání, rozmluvy o přečteném).

ŠKOLA

– Mít na mysli, že povinná/školní četba není věcí nového konceptu či systému, ale spíše přístupu.

– „Odmramorizovat“ literaturu; neprezentovat ji žákům a studentům jako absolutní a jedinou pro vždy nespornou hodnotu, tedy bez ohledu na vývojovou fázi čtenářských životopisů žáků/studentů; více dbát na vývojovou psychologii, tj. mít větší citlivost k věku žáků či studentů. Pracovat víc s jejich aktuálními podněty, snažit se jim naslouchat a rozvíjet je.

– Neohrnovat nos nad takzvanou žánrovou literaturou, jako je fantasy či

detektivka. V jistém období čtenářského životopisu ji nahradí máloco. Nezatěžovat čtení u žáků či studentů pocitem viny, pokud ji budou číst.

– Být jako učitelé více otevření, a to i vůči sobě – nebát se prezentovat osobní zážitky a zkušenosti z vlastní četby. Nebýt pouhými administrátory probírané látky.

– Netrvat na tom, že škola je tu od toho, aby učila především literaturu a nevychovala ke čtenářství; čili najít účinný kompromis mezi hlediskem estetickým, pedagogickým a inspiračním.

– „Odsektorizovat“ čtenářskou socializaci, tedy nenechávat ji jen na češtinářích. Mnohdy má pro žáky či studenty větší dopad, když s tipem, názorem na knihu, vlastním čtenářským zážitkem přijde třeba fyzikář(ka) či matematikář(ka).

– Navázat co nejtěsnější spolupráci s místní veřejnou knihovnou. Podílet se na dramaturgii jejich akcí.

VEŘEJNÁ KNIHOVNA

– Dbát o co nejtěsnější propojení se školou.

– Být si vědomi toho, že v dnešní době knihovna není jen půjčovnou knih, ale že to nejcnější, co může nabídnout, jsou vlastní soft skills – vlídnou a poučenou obsluhu, osobně angažovaný přístup.

– Doporučovat literaturu (tituly) svým čtenářům neautoritativně a bez předpoklů.

– Nevěnovat se jen dětem; nezapomínat ani na jiné věkové skupiny.

VEŘEJNOST, MÉDIA A STÁT

– „Odkampaňovat“ a „odprojektovat“ přístupy – podpora čtenářství není záležitostí jednoho grantu či jednoho projektu; je to iniciativa na dlouhou dobu. Jejím časovým a hodnotovým horizontem by mělo být uvažování o něčem takovém, jako je program trvale udržitelného čtenářství.

– Více zvýraznit roli státu – dát dohromady dlouhodobý program či schéma na podporu čtenářství.

– Vytvořit samostatnou dotační kapitolu na iniciativy směřující k podpoře čtenářství.

– Klíčem k rozvoji čtenářství nejsou jen její instance, jako je škola, knihovna a knižní trh, ale především rodina – k ní třeba napřít úsilí.

– Pěstovat obraz čtení ve veřejném prostoru, a to jako něčeho samozřejmého, co patří k naší každodennosti.

– Pro propagaci a podporu čtenářství získávat lidi, kteří veřejnosti nejsou primárně spojování s knihou a čtením (sportovce, herce, podnikatele ad.).

– Více se poučit, jak se to dělá jinde v cizině (zejména ve skandinávských zemích).

Redakčně upraveno a kráceno

Rodina, škola, knihovna

RODINA, ŠKOLA, KNIHOVNA

Jiří Trávniček

Literární teoretik Jiří Trávniček se v knize zamýšlí nad výsledky výzkumů české čtenářské kultury i nad tím, jak se mění a kam se ubírá.

Malí velikáni ve škole: Antoni Gaudí

